

PŁOCKA ORGANIZACJA POLSKIEJ PARTII SOCJALISTYCZNEJ WOBEC NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO W 1920 ROKU (PRZYCZYNEK HISTORYCZNY)

Abstrakt

Płocka organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) przed najazdem bolszewickim na Płock utworzyła Robotniczy Komitet Obrony oraz tajną organizację. Organizacja ta miała zadania dywersyjne. PPS działała samodzielnie i nie współpracowała z organizacjami pravicowymi.

Słowa kluczowe: Płock 1918–1939, 1920, wojna polsko–bolszewicka, Polska Partia Socjalistyczna

Problem stosunku płockiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej do najazdu bolszewickiego jest w dotychczasowej literaturze słabo rozpoznany. W monumentalnej pracy Tadeusza Świeckiego i Franciszka Wybulta¹ z 1932 roku został jedynie zasygnalizowany w kontekście rozważań o Związku Obrony Ojczyzny i komitecie utworzonym przez Tadeusza Sułowskiego oraz podrozdziale: „Związek Obrony Ojczyzny ugrupowań lewicowych”. Autor najważniejszego jak dotychczas opracowania dotyczącego obrony Płocka w 1920 roku² Grzegorz Gołębiowski wspomina jedynie o wiecu wzywającym do wstępowania w szeregi Armii Ochotniczej zorganizowanym przez PPS z udziałem pośta Mieczysława Niedziałkowskiego. Nieco więcej miejsca poświęcają temu zagadnieniu A. Papierowski i J. Stefański w dwuczęściowym artykule³ opublikowanym w dwu kolejnych numerach „Notatek Płockich” w 1998 roku, nawiązując do informacji zamieszczonych w pracy Świeckiego i Wybulta.

Tymczasem w literaturze przedmiotu funkcjonują jeszcze dwie prace rzucające nieco światła na omawiany temat. Nawiasem mówiąc wydaje się on wart podjęcia, gdyż dotyczy stosunku ruchu lewicowego i robotniczego, jakim niewątpliwie była Polska Partia Socjalistyczna do wydarzeń, w rezultacie których dojść miało do zaprowadzenia w Polsce ustroju mającego przynieść robotnikom i innym uciskanym grupom społecznym wyzwolenie i powszechny dobrobyt. W istocie mamy w tym przypadku do czynienia ze zderzeniem idei socjalistycznej z komunistyczną, które to tak często bywały później mylone.

Mówiąc o dwu innych pracach mamy na myśli monografię Artura Leinwanda pt. „Polska Partia Socjalistyczna wobec wojny polsko–radzieckiej 1919–1920”⁴ oraz jedno ze wspomnień płoc-

kiego działacza komunistycznego Kazimierza Mariańskiego zamieszczone w historycznym kwartalniku partyjnym „Z Pola Walki”⁵.

Warto zwrócić uwagę na to, iż praca A. Leinwanda, choć wydana w 1964 roku, mimo koniecznych i oczywistych dla tamtych lat zdań wartościujących i komentujących opisywane wydarzenia, nie zdezaktualizowała się i pozostaje wciąż podstawowym odniesieniem dla tematu udziału PPS w wojnie z bolszewikami.

Wobec postępów ofensywy bolszewickiej z czerwca–lipca 1920 roku, w PPS, „która miała tradycje i doświadczenia w dziedzinie wojskowej (Organizacja Bojowa PPS, Legiony, POW, Milicja Ludowa)”⁶ utworzony został Wydział Wojskowy, którego celem było m.in. prowadzenie werbunku oraz tworzenie – w porozumieniu z władzami wojskowymi – specjalnych oddziałów wojskowych. Wydział Wojskowy wyznaczył swych pełnomocników przy okręgowych komitetach robotniczych PPS, m.in. również w Płocku⁷. Wymieniliśmy powyżej tylko te dwa cele, gdyż są one istotne w kontekście działalności PPS w Płocku. Na wspomnianym już wiecu, który odbył się 24 lipca 1920 roku, M. Niedziałkowski wzywał robotników do wstępowania w szeregi wojska, przy czym deklarował, iż robotnicy będą walczyć z bolszewikami pod własnym, czerwonym sztandarem⁸. Realizował on w ten sposób werbunkowe zadania Wydziału Wojskowego, zaś hasło walki pod czerwonym sztandarem, było spełnieniem zapowiedzi, iż w oddziałach utworzonych przez PPS zaprowadzony będzie „regulamin socjalistyczny”⁹.

Powolywanie specjalnych oddziałów wojskowych, w związku z pogarszającą się w końcu lipca 1920 roku sytuacją na froncie, przybrało postać tzw. akcji specjalnej, tj. tworzenia „grup

wywiadowczych, oddziałów dywersyjnych i partyzanckich na tyłach Armii Czerwonej”¹⁰. Jest to dla nas o tyle istotne, że Leinwand potwierdza działalność tego typu grup w Płockiem¹¹. Powrócimy jeszcze do tego zagadnienia.

W tym momencie wróćmy natomiast do tych kilku zdań na temat udziału PPS w przygotowaniach do odparcia najazdu autorstwa Świeckiego i Wybulta. Otóż według nich lewica (konkretnie PPS) była nieufna wobec inicjatyw prawicy tj. Związku Obrony Ojczyzny utworzonego przez T. Świeckiego na początku lipca 1920 roku i Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa Powiatu Płockiego założonego przez T. Sułowskiego w dniu 16 lipca. Według obu autorów PPS (w porozumieniu z ludowcami z PSL „Wyzwolenie”) utworzyła swój tajny Związek Obrony Ojczyzny, niezwiązany z ogólnopłockim ZOO¹². 1 sierpnia 1920 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych powołało Związek Obrońców Ojczyzny, mający „tworzyć oddziały partyzanckie do działań dywersyjnych na tyłach Armii Czerwonej”¹³. Do tegoż związku właśnie przystąpiła PPS. Dalej Leinwand informuje, iż tenże ZOO rozwinął działalność dywersyjną (o czym już wspomnieliśmy) m.in. w Płockiem¹⁴.

Wydaje się więc, iż pisząc swe opracowanie Świecki i Wybult nie byli dokładnie poinformowani o szczegółach aktywności PPS w czasie najazdu bolszewickiego.

Płocka organizacja PPS, a właściwie istniejący przez niej wydział wojskowy, zorganizował oddział Związku Obrońców Ojczyzny powstałego w dniu 1 sierpnia. W jego powołaniu mógł wziąć udział utworzony na początku sierpnia Robotniczy Komitet Obrony (RKO) przy Okręgowym Komitecie Robotniczym PPS w Płocku, któremu podporządkowany został okręgowy wydział wojskowy. Płock był jednym z nielicznych okręgów partyjnych PPS, w których powstał RKO¹⁵.

W tym miejscu musimy przejść do relacji K. Mariańskiego, ujętej w jego artykule wspomnieniowym. Zacytujmy dłuższy fragment: „Dowiedzieliśmy się później, że tzw. Związek Obrony Ojczyzny miał polecenie zgładzenia kilku towarzyszy przed wkroczeniem albo bezpośrednio po wkroczeniu Czerwonej Armii. Poruczono jednak to za-

danie dwu olbrzymim, co prawda, ale tchórzem podszytym braciom (byli oni w latach trzydziestych aktywistami „BBS”), którzy w roku 1908 we Frakcji omal nie pożegnali się z życiem za ucieczkę z placówki, ochraniającej zabójcę prowokatora”¹⁶.

Dzięki szczegółom podanym przez Mariańskiego jesteśmy w stanie zweryfikować tę informację. Bracia wymienieni powyżej to Julian i Piotr Rydzewscy, członkowie PPS, rzeczywiście w latach 30. działacze PPS dawnej Frakcji Rewolucyjnej¹⁷, zaś w 1908 roku członkowie Organizacji Bojowej PPS Frakcji Rewolucyjnej. Bynajmniej nie byli podszyti tchórzem, uczestniczyli w wielu akcjach bojowych, choć rzeczywiście w 1908 roku z nieznanых powodów pozostawili samotnie jednego z bojowców, następnie schwytanego przez policjanta carskiego¹⁸. Relacja K. Mariańskiego świadczy dowodnie o tym, że w ramach płockiej organizacji PPS – właściwie jej wydziału wojskowego lub RKO – utworzono grupę bojową do działań dywersyjnych.

Wskazania dla członków PPS opublikowane w „Robotniku” nakazywały członkom partii przeciwstawianie się Armii Czerwonej oraz utajnienie działalności partii na zajętych terenach¹⁹.

Świecki i Wybult przytaczają przykład Józefa Zaborowskiego, członka PPS w Lipnie, który z rozkazu ZOO wszedł w skład Rewkomu w Lipnie, ale nie dlatego, aby miał współpracować z bolszewikami, ale dla niejawną ochrony życia i mienia obywateli polskich²⁰. Świeckiego i Wybulta cytuje w tej materii Leinwand²¹.

Pod koniec sierpnia 1920 roku, gdy front przesunął się daleko na wschód, Wydział Wojskowy PPS został rozwiązany.

Konfrontacja prac Świeckiego i Wybulta, Leinwanda oraz wspomnień Mariańskiego pozwoliła nam zrekonstruować działalność płockiej organizacji PPS w obliczu najazdu bolszewickiego. Wyjaśniła niejasności związane ze skrótem ZOO i udziale miejscowej PPS w tej inicjatywie.

Wykazaliśmy dzięki temu, że płocka PPS – zgodnie z zaleceniami partyjnych władz – prowadziła pracę niepodległościową w środowiskach, w których miała wpływy, przygotowała się na wkroczenie armii bolszewickiej i utworzyła tajny oddział dywersyjny.

Przypisy

¹ T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932.

² G. Gołębiowski, *Obrona Płocka przed bolszewikami 18–19 sierpnia 1920 r.*, Płock 2004.

³ A.J. Papierowski, J. Stefański, *Posłowie do obrony Płocka w 1920 r.* (przyczynek historyczny), cz. I, „Notatki Płockie” 1998, nr 2, s. 25–33, cz. II, 1998, nr 3, s. 12–19.

⁴ A. Leinwand, *Polska Partia Socjalistyczna wobec wojny polsko-radzieckiej 1919–1920*, Warszawa 1964.

⁵ K. Mariański, *W okresie powstawania KPRP*, „Z Pola Walki” 1958,

nr 4, s. 120–129.

⁶ A. Leinwand, *dz.cyt.*, s. 189.

⁷ Tamże s. 172.

⁸ „Kurier Płocki” 1920, nr 174, 27 VII.

⁹ A. Leinwand, *dz.cyt.*, s. 194.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże s. 197.

¹² T. Świecki, F. Wybult, *dz.cyt.*, s. 350–351; A.J. Papierowski i J. Stefański dość szeroko rozpisują się (s. 28–29 części pierwszej przywołanego artykułu) na temat działalności PPS-owskiego

Związku Obrońców Ojczyzny, nie powołując się w zasadzie na żadne źródła.

¹³ A. Leinwand, *dz.cyt.*, s. 195.

¹⁴ Tamże s. 197 (patrz przyp. 11 niniejszego artykułu).

¹⁵ Tamże s. 199.

¹⁶ K. Mariański, *dz.cyt.*, s. 126.

¹⁷ BBS (Bezpartyjny Blok Socjalistyczny) to pogardliwa nazwa PPS

dawnej Frakcji Rewolucyjnej, używana przez jej przeciwników politycznych.

¹⁸ M. Sokolnicki, *Działalność organizacji bojowych PPS w okręgu plockim w latach 1905–1911*, „Notatki Płockie” 1997, nr 2, s. 26.

¹⁹ A. Leinwand, *dz.cyt.*, s. 212.

²⁰ T. Świecki, F. Wybult, *dz.cyt.*, s. 350.

²¹ A. Leinwand, *dz.cyt.*, s.213.

THE PŁOCK ORGANISATION OF THE POLISH SOCIALIST PARTY DURING THE BOLSHEVIK INVASION IN 1920

Summary

The Plock organisation of the Polish Socialist Party (PPS) established the Workers' Defence Committee and the secret organisation before the attack of the Bolsheviks. This organisation was to conduct sabotage. PPS acted alone and did not cooperate with the right-wing parties.